

Prof.dr hab.Maria Braun-Gałkowska
20-015 Lublin, Środkowa 5 m.3
mbraungalkowska@gmail.com

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anity Mikołajczyk
pt. Wybrane aspekty rozwoju psychicznego młodzieży
z rodzin zastępczych i rodzin biologicznych. s.251+ aneksy**

W sytuacji gdy rodzina nie chce, lub nie umie, opiekować się własnym dzieckiem w sposób właściwy, obowiązkiem państwa jest zapewnienie mu opieki zastępczej. Istnieje wiele form pieczy zastępczej, z których najlepszym rozwiązaniem jest opieka rodziny zastępczej. W rodzinach zastępczych umieszczane są dzieci, których rodzice zostali przez sąd trwale, lub czasowo, pozbawieni praw rodzicielskich, albo gdy władza ta została im ograniczona. Umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej następuje po dokładnym rozpoznaniu możliwości psychologicznych i ekonomicznych tych rodzin. Mimo ustaleń prawnych popierających rodziny zastępcze, jako szczególnie korzystny dla dziecka rodzaj opieki nad dzieckiem, którego rodzice biologiczni nie mogą pełnić swojej roli, szeroko dominuje przekonanie o wyższości rodzin biologicznych nad zastępczymi. Wynika to ze stereotypu mówiącego, że: „każda rodzina (w domyśle: rodzina biologiczna) jest lepsza niż brak rodziny”. Dlatego badania porównujące wychowawcze efekty oddziaływania rodzin biologicznych i zastępczych uważam za bardzo ważne i potrzebne. Temat ten podjęła mgr Anita Mikołajczyk w swojej rozprawie doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Barbary Harwas-Napierały.

Celem recenzowanej pracy jest „ustalenie czy istnieją różnice w wybranych aspektach rozwoju psychicznego takich jak rozwój tożsamości, rozwój społeczno-moralny oraz rozwój poznawczy w wymiarze planowania przyszłości młodzieży rodzin zastępczych i rodzin biologicznych”. Wymiary te określane są przez statusy tożsamości, przyjętą hierarchię wartości, oraz wizję przyszłej rodziny”. (s.8)

Rozprawa składa się z części teoretycznej i empirycznej. W części teoretycznej Autorka przedstawiła, w świetle literatury przedmiotu, psychologiczną problematykę rodziny zastępczej, a także wybrane elementy osobowości, które są następnie analizowane w badaniach własnych. Problemami wybranymi do badań są: poczucie tożsamości, kształtowanie się hierarchii wartości i wizja przyszłej rodziny własnej. Szczególnie ważny dla tematu rozprawy jest problem rodziny zastępczej: jej charakterystyka, znaczenie dla rozwoju dziecka, a także specyficzne dla tego typu rodzin trudności, czyli zmiana środowiska, skutki błędów i krzywd doznanych w rodzinie biologicznej i konflikt lojalnościowy między rodziną biologiczną a zastępczą, który może przeżywać dziecko przeniesione nagle do zupełnie innego środowiska.

W kolejnych rozdziałach przedstawione są problemy rozwojowe, na które - zdaniem Autorki - środowisko rodzinne ma szczególny wpływ, czyli poczucie tożsamości, system wartości i wizja przyszłej rodziny. Wybór tych właśnie problemów wydaje się trafny, choć nie do końca uzasadniony. W rozdziale dotyczącym poczucia tożsamości omówiona jest złożoność tego pojęcia obejmującego poczucie identyczności, ciągłości oraz integralności i podkreślona jest rola rodziny w jego kształtowaniu. Następny rozdział przedstawia różne koncepcje wartości, wizję przyszłej rodziny, zjawisko społecznego dziedziczenia wartości i mechanizmy psychologiczne je wyjaśniające. Część teoretyczna rozprawy jest opracowana bardzo starannie i w oparciu o obszerną literaturę przedmiotu.

Zasadniczym problemem w badaniach własnych jest porównanie młodzieży z rodzin biologicznych i zastępczych pod względem osiągniętych statusów tożsamości, przyjętej hierarchii wartości i wizji przyszłej rodziny. Główną hipotezą było oczekiwanie różnic w tych sprawach między badanymi grupami. Autorka postawiła też hipotezy szczegółowe i uzasadniła je na podstawie literatury. Dla weryfikacji tych hipotez zostały zastosowane cztery metody: *Skala Rozwoju Tożsamości* Wima

Meeusa, *Skala Wartości Schelerowskich* w wersji zmodyfikowanej przez Autorkę pracy, *Kwestionariusz do badania wizji przyszłej rodziny* (autorstwa własnego) i *rozmowa indywidualna*, według przygotowanego schematu z młodzieżą przebywających w rodzinach zastępczych. Autorka opracowała także Skalę do badania poziomu zadowolenia z życia rodzinnego służącą do określenia prawidłowości funkcjonowania rodziny i kwalifikacji rodzin do badań. Jest to bardzo cenne, bo zdarza się, że autorzy rozpraw doktorskich porównują grupę badawczą z „resztą świata”. Szkoda tylko, że Autorka przy charakterystyce grupy kontrolnej, dobranej przy pomocy tej skali, nie podała jej konkretnych wyników. Mam także wątpliwość czy należało przyjmować do badań osoby przebywające w rodzinie zastępczej tylko przez 1 rok, gdyż rok wydaje się okresem zbyt krótkim dla zmiany w ukształtowaniu poczucia tożsamości i przyjęcia hierarchii wartości.

Wymienionymi metodami zostało zbadanych 61 osób. Nie jest to grupa zbyt liczna, ale biorąc pod uwagę konieczność badań indywidualnych i ilość zastosowanych metod, badania były bardzo pracochłonne. 30 osób badanych pochodziło z rodzin zastępczych, a 31 z rodzin biologicznych. Uważam, że ponieważ prezentacja wyników opierała się na liczebnościach, lepiej byłoby zbadać grupy równoliczne, co ułatwiłoby wykorzystanie przy porównaniach innych (prócz x^2) nieparametrycznych testów statystycznych. Nie jest też jasne dlaczego przy metodach, w których twierdzenia oceniane są na pięciostopniowej skali Likerta, nie zostały obliczone wyniki średnie, co dałby możliwość wykonania ciekawych porównań i wykorzystanie parametrycznych testów dla określenia statystycznych istotności różnic.

W części badawczej, po opisie użytych metod, zaprezentowane zostały licznych rezultaty badań własnych. Prezentacja ta jest bardzo obszerna i staranna. Uporządkowana została w kolejności postawionych wcześniej hipotez ogólnych (dotyczących statusów tożsamości, przejmowanych wartości i wizji przyszłej rodziny) i szczegółowych. Wyniki dotyczące każdej hipotezy zostały przedstawione w tabelkach i rycinach. Dla każdej tabelki obliczona została (przy pomocy x^2) poziom statystycznej istotności różnic między badanymi grupami. Szkoda, że nie obliczono także (przy pomocy innego testu statystycznego) różnic między grupami w tych

wynikach szczegółowych, które wydają się szczególnie istotne z punktu widzenia celu pracy (np. różnica w występowaniu tożsamości nabytej). Materiał zabrany jest tak bogaty, że przy dokładnej analizie mógłby dać też pewne informacje pedagogiczne np. czy kontakt z rodzicami biologicznymi jest dla dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej korzystny (praktycy mają różne zdania na ten temat).

Rozdział ostatni zawiera opis uzyskanych wyników, w kolejności zgodnej z hipotezami, i próbę ich interpretacji. Okazało się, że część hipotez nie została zweryfikowana pozytywnie i właśnie te wyniki wydają się najbardziej interesujące. U młodzieży z rodzin zastępczych, w porównaniu do rodzin biologicznych, częściej pojawia się status tożsamości nabytej, wysoka pozycja wartości świętej i gotowość do zawarcia i założenia rodziny. Różnice między badanymi grupami Autorka wyjaśnia przez bolesne doświadczenia i wielkie trudności jakie przeżyły dzieci w swoich rodzinach biologicznych, z których musiały być zabrane, a z drugiej strony przez korzystną sytuację wychowawczą jaką znalazły po przeniesieniu do rodziny zastępczej.

Temat omawianej pracy jest interesujący z teoretycznego punktu widzenia gdyż ukazuje znaczenie typu rodziny dla rozwoju tożsamości dziecka. Problem jest też bardzo ważny dla praktyki działań społecznych. Wyniki badań pokazują, że dzieci, które muszą być zabierane z rodziny biologicznej z powodu jej niewydolności, mogą znaleźć sprzyjające środowisko wychowawcze w rodzinie zastępczej, oczywiście jeśli rodzinna ta jest właściwie dobrana i następnie wspierana przez placówki opieki społecznej. Wsparcie to powinno być wielostronne, to jest i finansowe i pedagogiczne. Szerzenie pozytywnej opinii o tych rodzinach może ułatwiać ich sytuację.

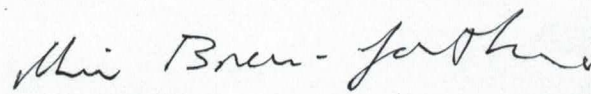
Omawiana rozprawa została zrealizowana bardzo starannie, ale ma też pewne braki do których zaliczam niedostatek syntezy zarówno w omawianiu wyników poszczególnych technik badawczych, jak i całości rezultatów uzyskanych przy pomocy różnych metod. Praca ma też znaczne braki językowe dotyczące składni, doboru określeń (np. w przeciwieństwie zamiast w porównaniu) i in.

Niezależnie od podanych uwag, omawianą rozprawę oceniam wysoko. Autorka wykazała w niej znajomość literatury przedmiotu, umiejętność stawiania pytań

naukowych, projektowania i realizacji badań, wielką staranność w opisie uzyskanych wyników i zainteresowania badawcze. Choć cel badań miał charakter naukowy, jednak w pracy widać staranie o to, aby wyniki badań mogły się przydać także w praktyce pedagogicznej. Wyrażam więc przekonanie, że rozprawa mgr Anity Mikołajczyk spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 roku w sprawie warunków i trybu przeprowadzania przewodów doktorskich (Dz.U. z 2018, poz. 261) oraz art. 13 Ustawy o tytułach i stopniach naukowych z dnia 14 marca 2003 roku (Dz. U. z 2016 r., poz. 882 z późn. zm.).

W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie Pani Magister Anity Barbary Mikołajczyk do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Lublin 11.6.2021

Prof. dr hab.
Maria Braun-Gałkowska